

การพัฒนารูปแบบการแปรรูปและขับเคลื่อนกลไกการตลาดอินทผาลัมของเกษตรกร
วิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่น

**Developing a processing model and propel the date palm marketing
mechanism of Buddhist agriculture in Khon Kaen Province.**

พระมหากิตติ กิตติเมธี, พระอุดมปัญญาภรณ์,
พระมหาสุทนต์ จิตตปญโญ และ พระมหาณัฐพันธ์ สุทนต์วิภาณี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

**Phramaha Kitti Kittimatee, Phra Udompunyaporn,
PhramahaSuttidon Jittapanyo and Phramaha Natthabhan Sudassanavibhani**
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand
Corresponding Author, Email: mahakitti2017@gmail.com

บทคัดย่อ

การพัฒนารูปแบบการแปรรูปและกลไกการตลาดอินทผาลัมที่เหมาะสมกับเกษตรกรวิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่น โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นเกษตรกรผู้ปลูกอินทผาลัมที่ยึดหลักเกษตรวิถีพุทธในการดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อระบุรูปแบบการแปรรูปและกลไกการตลาดที่เหมาะสม รวมถึงประเมินผลกระทบต่อรายได้และคุณภาพชีวิตของเกษตรกร

ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบการแปรรูปอินทผาลัมที่เหมาะสมกับเกษตรกรวิถีพุทธควรเป็นการแปรรูปแบบธรรมชาติ ไม่ใช้สารเคมี และคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม เช่น การแปรรูปเป็นอินทผาลัมอบแห้ง อินทผาลัมเชื่อม หรือน้ำอินทผาลัม ส่วนกลไกการตลาดที่เหมาะสมควรเน้นการสร้างความร่วมมือระหว่างเกษตรกร การสร้างแบรนด์สินค้า และการใช้ช่องทางการตลาดที่หลากหลาย เช่น การขายตรง การตลาดออนไลน์ และการจัดจำหน่ายผ่านกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ การนำรูปแบบการแปรรูปและกลไกการตลาดที่พัฒนาขึ้นไปใช้ ส่งผลให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และสามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น นอกจากนี้ยังส่งผลดีต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมโดยรวม จึงมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนของภาคเกษตรในจังหวัดขอนแก่นที่เหมาะสม

คำสำคัญ: การพัฒนารูปแบบการแปรรูป; การขับเคลื่อนกลไกการตลาดอินทผาลัม; เกษตรวิถีพุทธ

* วันที่รับบทความ : 3 กรกฎาคม 2567; วันที่แก้ไขบทความ 28 สิงหาคม 2567; วันที่ตอบรับบทความ : 29 สิงหาคม 2567

Received: July 3, 2024; Revised: August 28, 2024; Accepted: August 29, 2024

Abstract

This study focuses on creating a processing and marketing model for date palm farmers in Khon Kaen Province who practice Buddhist principles in their agricultural activities. It employs qualitative research methods to gather and analyze data, aiming to develop suitable processing models and marketing mechanisms that align with Buddhist agricultural values. Additionally, the study evaluates the impact of these models on farmers' income and quality of life.

The research findings indicate that the appropriate date palm processing method for Buddhist agriculture is natural processing, avoiding the use of chemicals and considering environmental impacts. Suitable processing methods include producing dried dates, candied dates, and date palm juice. For marketing mechanisms, the research suggests emphasizing cooperation among farmers, developing product branding, and utilizing diverse marketing channels such as direct sales, online marketing, and distribution through organic farming groups.

The implementation of the developed processing model and marketing mechanism has led to increased income for farmers, improved quality of life, and enhanced self-reliance. Additionally, these practices have positive effects on the environment and society, playing a crucial role in promoting sustainable development in the agricultural sector of Khon Kaen Province.

Keywords: Development of Processing Models; Driving Date Palm Marketing Mechanisms; Buddhist Agriculture

บทนำ

อินทผลาล์ม (*Phoenix dactylifera* L.) เป็นพืชเศรษฐกิจที่มีศักยภาพสูง เนื่องจากสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมและความต้องการของตลาดที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม เกษตรกรผู้ปลูกอินทผลาล์มส่วนใหญ่ยังคงประสบปัญหาในการแปรรูปและการตลาด ซึ่งส่งผลให้ไม่สามารถเพิ่มมูลค่าผลผลิตและสร้างรายได้ที่ยั่งยืนได้ ซึ่งแนวคิดเรื่องเกษตรวิถีพุทธนั้น คือการไม่รบกวนธรรมชาติ แต่อาศัยธรรมชาติจัดการกันเองเพื่อให้ได้ปัจจัยในการดำรงชีพอย่างพอเพียง ตามแนวคิดการอนุรักษ์พันธุ์ไม้พื้นเมืองใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการบริหารจัดการสวน ทำการเกษตรแบบพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน โดยมีหลักการสำคัญ ของแนวคิดเกษตรวิถีพุทธคือการปรับเปลี่ยนทัศนคติต่ออาชีพเกษตรที่มุ่งแต่แสวงหาผลประโยชน์แต่เพียงอย่างเดียว ได้หันมาใส่ใจในเรื่องของความสุขที่เกิดจากภายในมีความสุขกับการทำอาชีพเกษตรที่อยู่บนพื้นฐานของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเข็มทิศชี้้นำในการใช้ชีวิตเพื่อตนเองและเพื่อผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจไว้ว่า หมายถึง งานอันเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายแจก และการบริโภคใช้สอยสิ่งต่างๆ ของชุมชน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556 : 1106) โดยคำว่า เศรษฐกิจ ตามความหมายแห่งศัพท์เดิมแล้วหมายถึง กิจกรรมที่ทำให้เกิดความประเสริฐ เพราะคำว่า เศรษฐ ในภาษาสันสกฤต และ เสฏฐ ในภาษาบาลีหมายถึง ประเสริฐ

เลิศ ดี ส่วนคำว่า กิจ หมายถึง กิจกรรมหรืออาชีพการงาน ดังที่ พุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวไว้ว่า “เศรษฐกิจ ก็คือ กิจที่ประเสริฐที่สุด ในฐานะที่จะทำให้มนุษย์เป็นอยู่กันอย่างผาสุก นี้เรียกว่าโดยตัวหนังสือ” (พุทธทาสภิกขุ, 2540 : 81) ส่วนคำว่า เศรษฐกิจ (Economy) ในความหมายของภาษาอังกฤษแล้ว ทับทิม วงศ์ประยูร และคณะ กล่าวว่า ตามความหมายที่เข้าใจกันโดยทั่วไปนั้น หมายถึง การจัดการครอบครัว คือ มีความชำนาญในการจัดการเรื่องครอบครัว โดยที่เศรษฐกิจนั้นเป็นส่วนหนึ่งของวิชาเศรษฐศาสตร์ (ทับทิม วงศ์ประยูร และคณะ, 2541 : 81) อีกทั้งได้มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง อาทิ เสน่ห์ จามริก ได้สรุปความว่า เศรษฐกิจพอเพียง คือ เศรษฐกิจที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พออยู่ พอกิน พอใช้ ยึดหลักมัชฌิมาปฏิปทา ในการดำเนินชีวิต มีดุลยภาพระหว่างชีวิตกับสิ่งต่างๆ ดำเนินชีวิตแบบพอมีพอกินเป็นสัมมาอาชีวะก่อนเป็นเบื้องต้นจากนั้นก็พัฒนาไปสู่การกินดีอยู่ดี เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาหรือแนวคิดโดยมีหลักการและอุดมการณ์ที่ช่วยพัฒนาชีวิตมนุษย์และสังคมให้มุ่งไปสู่ความยั่งยืนด้วยการรู้จักตนเอง พึ่งตนเอง พอเพียง ไม่โลภมาก มีเหตุผล และไม่ประมาท (เสน่ห์ จามริก, 2541 : 57-83) ประเวศ วะสี ได้กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง มีความหมายอย่างเดียวกัน หรือเหมือนกันกับเศรษฐกิจสมดุล เศรษฐกิจบูรณาการ เศรษฐกิจศีลธรรม เศรษฐกิจพื้นฐาน และเศรษฐกิจชุมชนโดยในส่วนของเศรษฐกิจพื้นฐานนั้น หมายถึงเศรษฐกิจที่คำนึงถึงการทะนุบำรุงพื้นฐานของตัวให้เข้มแข็งทั้งทางสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจพื้นฐานของสังคมก็คือ เศรษฐกิจชุมชน เพราะฉะนั้นเศรษฐกิจพื้นฐานกับเศรษฐกิจชุมชนคืออย่างเดียวกัน หัวใจของเศรษฐกิจพื้นฐาน หรือ เศรษฐกิจชุมชนอยู่ที่การรวมตัวของชาวบ้านในการทำอาชีพต่างๆ เช่น เกษตรกรรม การแปรรูปอาหาร งานหัตถกรรม ธุรกิจชุมชน ศูนย์การแพทย์แผนไทย กองทุนชุมชน เพื่อเป็นการเพิ่มทุนทุกๆ ทางพร้อมกันคือ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสิ่งแวดล้อม ทุนทางเศรษฐกิจ (ประเวศ วะสี, 2541 : 43) และ อภิชาติ พันธเสน กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นเศรษฐกิจที่ไม่เน้นอรรถประโยชน์สูงสุด (Maximize Utility) อันเป็นสาเหตุสำคัญของปัญหาเศรษฐกิจในโลกปัจจุบัน แต่เน้นความพอประมาณ หรือทางสายกลาง เศรษฐกิจพอเพียง เน้นการไม่โลภเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับระบบเศรษฐกิจของประเทศได้ดีที่สุด เศรษฐกิจพอเพียงมีพื้นฐานอยู่บนพุทธธรรมของการละกิเลสคือความไม่รู้อันเรียกว่าอวิชชา และดำรงชีวิตอยู่อย่างพอประมาณ ด้วยความไม่โลภและไม่ประมาท (อภิชาติ พันธเสน, 2544 : 736) นอกจากนี้ อภิชาติ พันธเสน ยังได้แสดงทัศนะไว้อย่างน่าสนใจว่า เศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น โดยเนื้อแท้แล้วก็คือ “พุทธเศรษฐศาสตร์” นั่นเอง และเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ที่ง่ายต่อการอธิบายให้ประชาชนชาวไทยเข้าใจได้ เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มีพื้นฐานวัฒนธรรมที่มีรากเหง้ามาจากพระพุทธศาสนา พระองค์จึงทรงเลือกแนวคิดดังกล่าวเพื่อง่ายต่อการสื่อสารกับพสกนิกรของพระองค์ แต่ที่ไม่เน้นว่าเป็นพุทธเศรษฐศาสตร์ ก็เพราะพระองค์เป็นองค์ศาสนูปถัมภก จะต้องให้การทำงานบำรุงศาสนาในชาติทุกศาสนา ดังนั้น การใช้คำว่า เศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นคำกลางที่สามารถเข้าใจและยอมรับได้สำหรับศาสนิกชนในทุกศาสนา (อภิชาติ พันธเสน, 2544 : 570)

ดังนั้นแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง คือ หลักการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอดี พออยู่ พอกิน พอใช้ ยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ มัชฌิมาปฏิปทาในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ มีดุลยภาพระหว่างชีวิตกับสิ่งต่างๆ ที่ชีวิตเข้าไปสัมพันธ์มีการจัดการหรือการดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ ในสังคมที่ตั้งอยู่บนความมีเหตุมีผล ยึดหลักพุทธธรรมเป็นแนวทางดำเนินชีวิต มีความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นบูรณาการ หรือเป็นองค์รวม ไม่มองสิ่งต่าง ๆ อย่างแยกส่วนดำเนินชีวิตแบบพอมีพอกินพอใช้และสุจริตเป็นสมมาอาชีวะก่อนเป็นเบื้องต้น แล้วค่อยพัฒนาไปสู่การกินดี อยู่ดี เป็นลำดับต่อไป ในขณะที่เน้นการดำเนินกิจกรรมตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ต้องเริ่มอย่างเป็นขั้นตอน กล่าวคือ เริ่มพัฒนาจากเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐานไปสู่เศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า โดยการใช้หลักการเศรษฐกิจพอเพียงเศษ 1 ส่วน 4 ในการดำเนินชีวิตเพื่อให้พึ่งตนเองได้และมีความสุข เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาหรือแนวคิด โดยมีหลักการและอุดมการณ์ที่จะช่วยพัฒนาชีวิตมนุษย์ และสังคมโลกให้มุ่งไปสู่ความยั่งยืนด้วยความรู้ตนเอง พึ่งตนเอง พอเพียง ไม่โลภมาก มีเหตุผลและพอประมาณ ดุลยภาพที่เกิดจากเศรษฐกิจพอเพียง จะทำให้สังคมประสบกับสันติสุขอย่างแท้จริงได้ในที่สุด

อินทผลัม (*Phoenix dactylifera* L.) พืชเศรษฐกิจที่มีศักยภาพสูง

อินทผลัมเป็นพืชที่มีถิ่นกำเนิดแถบตะวันออกกลางซึ่งเป็นพื้นที่ทะเลทราย มีสภาพ อากาศแห้งแล้ง แต่อินทผลัมนั้นกลับเป็นพืชที่มีความต้องการน้ำในปริมาณมากเพื่อใช้ในการเจริญเติบโตและให้ผลผลิตการให้น้ำอินทผลัมอย่างเพียงพอและสม่ำเสมอจึงเป็นหัวใจในการปลูกอินทผลัมรูป แบบของการแปรรูปและการขับเคลื่อนกลไกทางตลาดของอินทผลัม ในจังหวัดขอนแก่น จะต้องอาศัย การศึกษาหาความรู้ เกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมจึงจำเป็นต้องมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้ง ภาครัฐและเอกชนเข้ามาให้การสนับสนุนทั้งในด้านขององค์ความรู้ วิธีการ และแนวทางในการแปรรูป การหาตลาดเพื่อรองรับ ฉะนั้นหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ต้องตระหนักถึงความสำคัญและปัญหาของ เกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมให้มากขึ้น และเร่งหาแนวทางที่จะดำเนินงานร่วมกัน(สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 17) ในการผลิตหรือแปรรูปผลผลิตอินทผลัมจะต้องใช้เป็นจำนวนมากและต้อง หาต้นพันธุ์กลำมาปลูกเพื่อรองรับกระบวนการผลิตให้ทันความต้องการของผู้บริโภค ทำให้การหาต้นพันธุ์กลำมาปลูกจึงขาดแคลนและไม่กล้าซื้อกับเจ้าอื่น ๆ ที่มีการโฆษณา เพราะไม่มีการประกันคุณภาพ (สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 25) เป้าหมายของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น คือ ต้องการสร้างคุณภาพและมาตรฐานเดียวกันทุกสวนของผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น เพื่อยกระดับอินทผลัมให้เป็นผลไม้เชิงพาณิชย์เบอร์หนึ่งในอาเซียนให้ได้ โดยเราต้องการสร้างเครือข่ายเพื่อช่วยกันในการปลูก ช่วยกันเก็บเกี่ยวผลผลิต ศึกษาวิธีการแปรรูปผ่านการสนับสนุนจากหลายหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนช่วยกันหาตลาดและช่องทางการจัดจำหน่าย ช่วยกันทำแบรนด์ และช่วยกันขาย แบบนี้ชาวเกษตรกร

ผู้ปลูกอินทผลัมจะได้มีกำลังใจและมีภูมิคุ้มกันใจในการมีแรงฮึดสู้กับการปลูกอินทผลัมมากขึ้น และก็ยังยึดอาชีพนี้สืบต่อไปได้ (สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 19)

ในปัจจุบันการพัฒนาด้านการแปรรูปอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่นยังไม่เติบโตมากนัก เกษตรกรยังเป็นผู้ที่ขาดความรู้ในการแปรรูปอินทผลัม แนวโน้มการมองหาช่องทางการตลาดก็ยังคงแคบมากสิ่งที่เกษตรกรต้องการมากที่สุด คือ การเข้ามาช่วยเหลือด้านการตลาดของภาครัฐและเอกชน การพัฒนาความรู้ให้กับเกษตรกร อีกทั้งปัญหาใหญ่คือ ต้นทุนสำหรับการแปรรูป อาจจะด้วยปัญหานี้ เกษตรกรส่วนใหญ่ในจังหวัดขอนแก่น จึงนิยมแค่การขายลูกสดของอินทผลัม ดังนั้นการตลาดจึงแคบมาก อีกทั้งประชาชนในพื้นที่ไม่นิยมบริโภคอินทผลัม ทำให้การจำหน่ายหน้าสวนก็เป็นไปด้วยความลำบากเช่นกัน (สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 20)

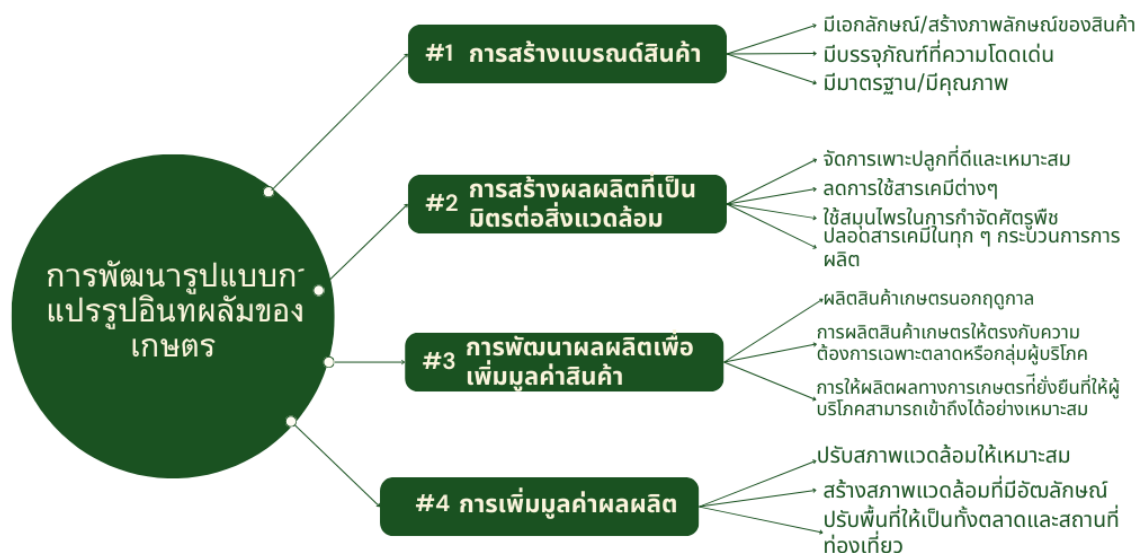
การพัฒนาด้านรูปแบบของการแปรรูปอินทผลัมนั้น ในจังหวัดขอนแก่นยังไม่นิยมมากนัก อาจจะ แต่ก็ยังไม่ใช้อย่างเป็นทางการ ปัญหาของการแปรรูปมีเยอะแยะมากมายซึ่งเกษตรกรจะคำนึงถึงว่า การแปรรูปเป็นการเพิ่มงานให้กับเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัม ดังนั้นหากจะมีการพัฒนาภาครัฐจะต้องเป็นผู้ให้การสนับสนุนและสร้างแกนนำเพื่อนำทางให้แก่ชาวเกษตรกร หรือผู้ปลูกอินทผลัมในการให้ความรู้ ฝึกอบรม หรือสร้างคู่มือสร้างศูนย์เรียนรู้ให้กับเกษตรกร เป็นต้น (สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 20)

การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์อินทผลัม ในรูปแบบของผลสด ควรจะออกแบบบรรจุภัณฑ์ให้มีความทันสมัย สร้างเอกลักษณ์ความเป็นอินทผลัม หรือหากจะแฝงความหมายโดยนัยไว้ในเชิงพื้นที่ หรือความเป็นเอกลักษณ์เชิงพื้นที่ก็เกินไปอีกแบบ ขนาดควรให้มีความกะทัดรัด การคัดเลือกผลอินทผลัมให้มีความโดดเด่นไม่เป็นการเอาเปรียบลูกค้า (สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 22)

ในปัจจุบันผลสดของอินทผลัมนีราคาค่อนข้างสูง ประมาณ 500 บาท/กิโลกรัม ซึ่งการใช้บรรจุภัณฑ์หากเราจะใช้แบบที่ดูทันสมัย หรือแบบผสมผสาน ให้มีความโดดเด่นนั้น ชาวสวนอินทผลัมมีความคิดว่าเป็นการเพิ่มต้นทุนในการผลิต จึงใช้ถุงพลาสติกธรรมดา หรือแบบถุงกระดาษธรรมดา หากต้องการยกระดับคุณภาพสินค้า เกษตรกรจะต้องเพิ่มต้นทุนการผลิต อาจจะเรียกได้ว่า ต้นทุนสูงกำไรต่ำได้ ดังนั้นการใช้วัสดุจากธรรมชาติเข้ามาเพื่อเพิ่มความสนใจให้กับลูกค้า เช่น การใช้ไม้ไผ่สานเป็นชลอม หรือทำเป็นตระกร้า แต่ถ้าหากเราจะสั่งทำเฉพาะเกษตรกรก็จำเป็นจะต้องเพิ่มราคาซึ่งก็จะเป็นการทำให้ผู้บริโภคยอมรับได้ยาก (สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 22)

การพัฒนาช่องทางการจำหน่ายอินทผลัมทั้งผลสด และการแปรรูปในขณะนี้เกษตรกรพบปัญหาเป็นอย่างมากเนื่องจาก เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นวัยสูงอายุ การใช้หรือศึกษาเทคโนโลยีในการเพิ่มช่องทางการตลาดจึงเป็นการยากมาก ดังนั้นเกษตรกรส่วนใหญ่ในขณะนี้จึงต้องการให้ทางภาครัฐในจังหวัดเข้ามาสนับสนุน เพราะรัฐบาลมีช่องทางและบุคลากรในการประสานงาน พัฒนางานได้ดีกว่าเกษตรกรทำการตลาดเองโดยตรง (สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 22)

การพัฒนากลยุทธ์ด้านการส่งเสริมการตลาดของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น ปัจจุบันได้เพียงอาศัยทางภาครัฐให้การสนับสนุน มีน้อยมากที่เกษตรกรจะเป็นผู้ดำเนินงานเอง เพราะกระบวนการและวิธีที่เกษตรกรใช้นั้นยังเป็นวิธีแบบดั้งเดิม ส่วนแนวโน้มที่จะให้มีการพัฒนากลยุทธ์นั้น ในฐานะเกษตรกรมีความคิดเห็นว่า จะต้องมีการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับอินทผลัมซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่ ผู้คนส่วนน้อยยังไม่ได้เรียนรู้และรู้จักพืชชนิดนี้มากนักดังนั้นทางรัฐบาลควรจะต้องผลักดันกลยุทธ์ในการประชาสัมพันธ์ ไม่ว่าจะเป็นด้านความหลากหลายทางชีวภาพของอินทผลัมหรือทางด้านสุขภาพที่อินทผลัมเป็นผลไม้ที่มีประโยชน์และมีคุณค่าทางโภชนาการสูงซึ่งจะเป็นทางเลือกใหม่ให้กับผู้บริโภคได้หันมาใส่ใจสุขภาพมากขึ้น รวมไปถึงด้านเศรษฐกิจเนื่องจากว่าอินทผลัมเป็นเศรษฐกิจชนิดใหม่จึงเป็นโอกาสดีที่จะส่งผลให้เกิดรายได้เพิ่มสูงขึ้นและเพิ่มโอกาสทางการตลาดมากขึ้นทั้งทางด้านการขายผลสดและการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์หรือรูปแบบสินค้าที่มีความหลากหลายอีกทั้งในด้านของสิ่งแวดล้อมโดยการจัดการด้านการผลิตโดยใช้องค์ความรู้ทางเกษตรที่ถูกต้องและเหมาะสมที่ทางและสามารถนำมาสนับสนุนและส่งเสริมให้เกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมได้มีความรู้สามารถนำไปใช้ในการผลิตที่มีความปลอดภัยและเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ลำดับที่ 25) สามารถสรุปได้ดังนี้

ภาพประกอบ: การพัฒนาแบบการแปรรูปอินทผลัมของเกษตรกร

การขับเคลื่อนกลไกการตลาดอินทผลัมของเกษตรกรวิสาหกิจในจังหวัดขอนแก่น

การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผลของอินทผลัม มีหลากหลายรูปแบบมาก แต่เกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมนั้นส่วนมากแล้วเป็นผู้ที่อยู่ในวัยกลางคน การแปรรูปจึงมีไม่มากนัก แต่ถ้าหน่วยงานภาครัฐจะให้การสนับสนุนโดยการสร้างเครือข่ายสำหรับผู้ปลูกอินทผลัม สร้างศูนย์เรียนรู้ให้ เกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมจะได้มีความรู้และสามารถนำมาต่อยอดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากอินทผลัมได้อย่างแน่นอน เช่น การทำคุกกี้จากอินทผลัมก็เป็นงานที่น่าสนใจ แต่เกษตรกรจะคิดว่ามันเป็นงานที่เพิ่มต้นทุน และใช้เวลาในการแปรรูป อายุในการจัดเก็บมีระยะเวลาน้อย จึงทำให้การแปรรูปด้านนี้เป็นไปได้้น้อยมากหากเกษตรกรจะเป็นผู้แปรรูปเอง (สัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญลำดับที่ 21)

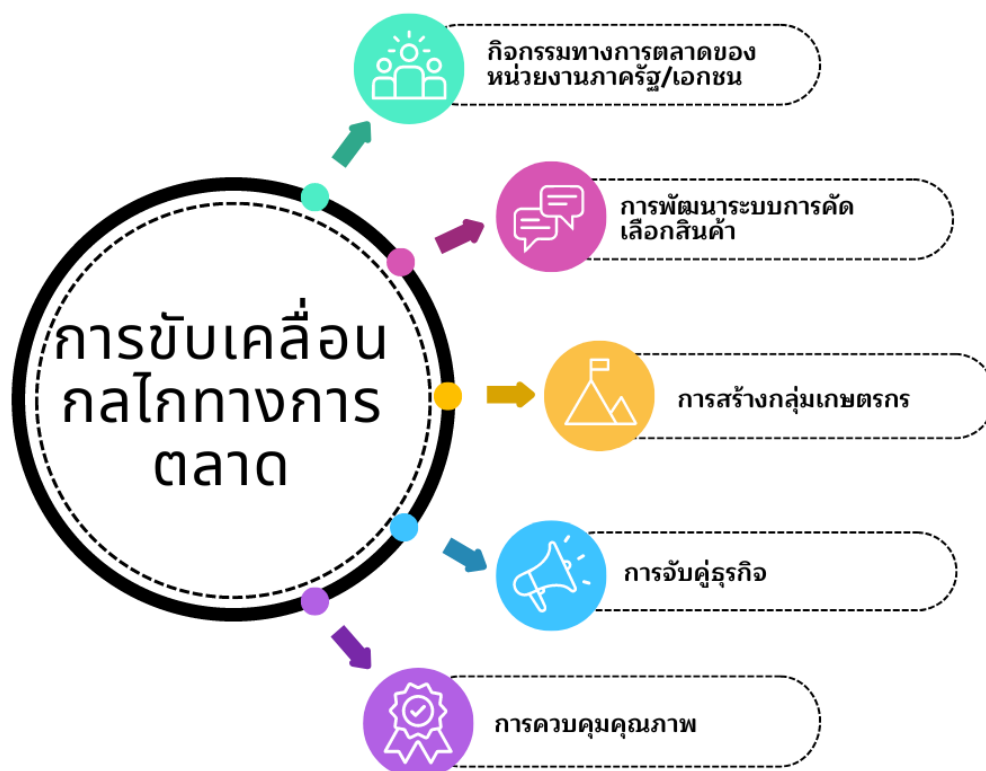
การขับเคลื่อนกลไกทางการตลาดอินทผลัมของเกษตรกรวิสาหกิจในจังหวัดขอนแก่นมีบางส่วนที่ทำการจัดการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและพืชผลไม้ปลอดสารพิษมีการเชิญชวนประชาชนที่สนใจและชอบท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เช่น การดูลำธาร สะพาน ไหมฮอก น้ำตก และมีสินค้าจำหน่ายด้านหน้าจะเป็นผลอินทผลัมสด น้ำอินทผลัม แยมคุกกี้อินทผลัม ผลิตภัณฑ์จากอินทผลัมหลายชนิด ที่ผลิตออกมาต้อนรับนักท่องเที่ยวทำให้เกษตรกรส่วนนั้นประสบความสำเร็จหากการขับเคลื่อนของรัฐบาลให้เข้ามาสนับสนุนในด้านของการประชาสัมพันธ์เกษตรกรผู้ดำเนินงานด้าน ขับเคลื่อนกลไกตลาด อินทผลัมก็จะประสบความสำเร็จมากขึ้น (ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มตัวแทนสำนักงานพาณิชย์จังหวัดขอนแก่น)

มีการจัดสัมมนาทางวิชาการของกลุ่มผู้ปลูกอินทผลัมและผู้สนใจทั่วไป โดยจัด โดยนักวิชาการเกษตรจังหวัดขอนแก่น ได้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็นถึงการปลูกการดูแลการบำรุงตลอดจนถึงการเกี่ยวผลผลิตจากผู้เชี่ยวชาญที่ประสบความสำเร็จในการปลูกอินทผลัมโดยความพยายามของกลุ่มผู้ปลูกจะพยายามขยายพื้นที่ให้ครอบคลุมในจังหวัดขอนแก่น และ พยายามสร้างเครือข่าย การปลูก อินทผลัมให้มีมากขึ้น เพื่อง่ายและสะดวกต่อเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมได้เข้าถึงข้อมูลและสามารถศึกษาข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว (ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มตัวแทนสำนักงานพาณิชย์จังหวัดขอนแก่น)

อีกทั้งการจัดงานเทศกาลอินทผลัมสดในจังหวัดขอนแก่นคัดสรรอินทผลัมสดจากอำเภอต่างๆ และจังหวัดได้ทำการประชาสัมพันธ์แต่ จะอยู่ในวงแคบ เพราะว่าการดำเนินงานด้านการปลูกอินทผลัมของจังหวัดขอนแก่นยังไม่มีนโยบายที่ชัดเจนและรัฐบาลยังไม่มีนโยบายลงมาส่งเสริมและสนับสนุนในเรื่องของการดำเนินงานกลไกทางการตลาดอย่างจริงจัง

ทางเกษตรจังหวัดได้มีการเชิญกลุ่มผู้ปลูกอินทผลัมเข้าร่วมแสดงสินค้าประจำจังหวัดในการประชาสัมพันธ์และเชิญชวนผู้ที่สนใจ ผลไม้ที่ปลูกในประเทศไทยเพื่อให้เกษตรกรได้ใกล้ชิดกับผู้ปลูกอินทผลัมอีกช่วงอีกช่องทางหนึ่ง

สรุปได้ว่า การขับเคลื่อนกลไกทางตลาดอินทผลัมของเกษตรกรวิถีพุทธในจังหวัดขอนแก่นเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมจะเป็นผู้ดำเนินงานในเรื่องของการขับเคลื่อนทางด้านการตลาดส่วนใหญ่แล้วเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมจะทำการจำหน่ายสินค้าหน้าสวนซึ่งจะมีน้อยมากเกี่ยวกับการแปรรูปหรือบางส่วนก็จะทำการแปรรูปอินทผลัมและวางจำหน่ายหน้าสวนของตนเองหรือจะมีผู้ค้ารายย่อยจากในอำเภอต่างมารับอินทผลัมจากหน้าสวนแล้วนำไปขาย ปลีกอีกช่องทางหนึ่ง ชาวอินทผลัมเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมจะทำการประชาสัมพันธ์และจำหน่ายทางโซเชียล ผ่าน Application Facebook LINE หรือบางส่วนที่มีเนื้อที่หรือทำการเพาะปลูกอินทผลัมขนาดใหญ่ก็จะมีเว็บไซต์เป็นของตนเองประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางโซเชียลมีเดียด้วยตนเอง ส่วนภาครัฐที่เข้ามาช่วยในการขับเคลื่อนกลไกทางการตลาดนั้นก็จะมีนักวิชาการจากสำนักงานเกษตรจังหวัดขอนแก่นได้เข้ามาจัดเวทีเสวนาหรือทางจังหวัดขอนแก่นได้จัดให้มี เทศกาล ผลไม้ต่างๆและได้เชิญให้ชาวสวนหรือเกษตรกรจำหน่ายสินค้าหรือประชาสัมพันธ์ส่วนของตนเองซึ่งก็จะมีน้อยครั้งที่ทางจังหวัดได้ทำการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างนั้น ดังนั้นชาวเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมจึง ใช้วิธีการพึ่งตนเองศึกษาเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างเกี่ยวกับการปลูกการแปรรูปกลไกการขับเคลื่อนทางด้านการตลาดด้วยตนเองทั้งสิ้น สามารถสรุปได้ดังนี้

ภาพประกอบ: การขับเคลื่อนกลไกทางการตลาดอินทผลัมของเกษตรกรวิถีพุทธ

การส่งเสริมสนับสนุนในการพัฒนาการปลูกอินทผลัม จากหน่วยงานภาครัฐหรือภาคเอกชน

จากการสนทนากลุ่มตัวแทนสำนักงานพาณิชย์จังหวัดขอนแก่น พบว่า

การปลูกอินทผลัมส่วนใหญ่ที่ปลูกกันในกลุ่มนี้ ก็ลองผิดลองถูก ถามกันไปกันมาเกี่ยวกับการดูแลรักษาต้นอินทผลัม ก็เลยยังไม่มีสูตรตายตัว มาต้องใส่ปุ๋ยเท่านี้ ปริมาณน้ำและ สภาพดิน รวมทั้งอากาศก็มีผลต่อผลผลิต กลุ่มเกษตรกรส่วนใหญ่ก็จะไปศึกษาด้วยตนเอง ตามสวนอินทผลัมที่พวกเขาประสบความสำเร็จ เพื่อนำไปใช้กับแปลงของตนเอง เรายังไม่มีนักวิชาการจริง ๆ ทำให้เกิดปัญหาดังกล่าวขึ้น หากวิเคราะห์ในเชิงการตลาด พบว่า กลุ่มผู้ปลูกต้องการนำเข้ามาเพื่อสนองความต้องการของกลุ่มตัวเอง และทำการประชาสัมพันธ์พืชชนิดนี้ โดยขาดการศึกษาผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อม มันเหมือนว่าปลูกก่อนแล้วแก้ไขกันทีหลังซึ่งผมมองว่ามันเป็นการลงทุนสูงครับกับต้นทุนเพราะว่า ต้นกล้าอินทผลัมก็มีราคาแพงด้วย ดังนั้นนักวิชาการเฉพาะต้องควรมีในการให้ความรู้ คำแนะนำกับผู้ที่สนใจจริง ๆ อีกทั้งเรื่องของผลประโยชน์และงบประมาณในการดำเนินการให้เกิดรูปธรรมตั้งแต่การรวมกลุ่มในแต่ละภูมิภาคว่ารูปแบบอินทผลัมจะเดินไปในทิศทางใดยังเกิดความไม่เสถียรภาพของการบริหารจัดการ ในส่วนกลุ่มที่แปรรูปค่อนข้างชัดเจนในกลยุทธ์การจัดจำหน่ายทั้งภายในและภายนอกประเทศ การสนับสนุนจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนจะต้องตระหนักถึงความสำคัญและหาช่องทางเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมได้มีแนวทางหรือได้มีเครือข่ายเพื่อเป็นศูนย์การเรียนรู้ในเรื่องของการบริหารจัดการหรือช่องทางการตลาดที่เป็นแบบอย่างให้เกษตรกรได้มีการเรียนรู้ ด้วยตนเองได้

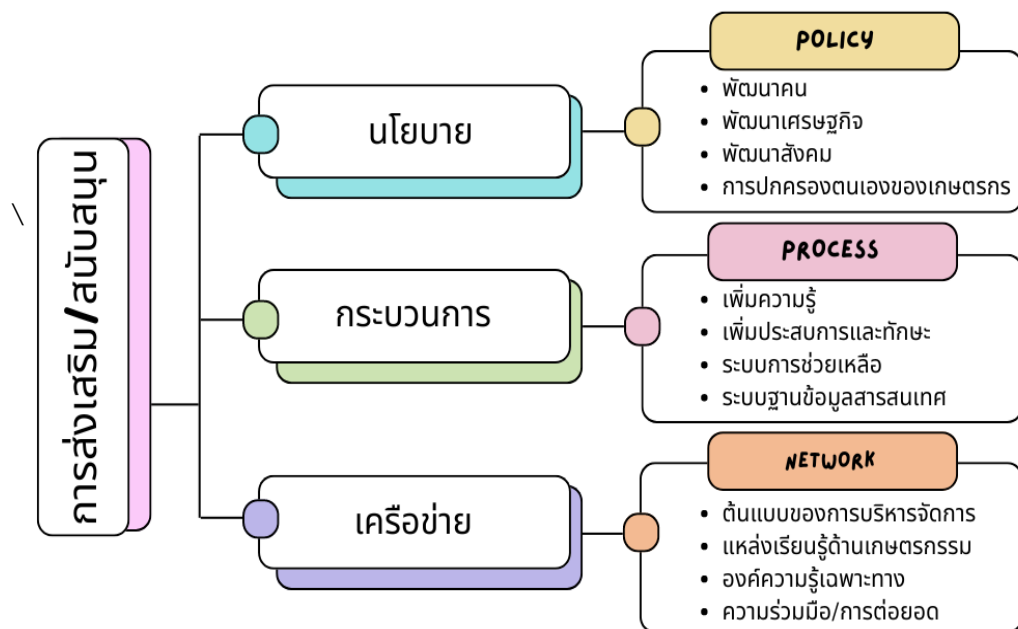
ในส่วนของภาครัฐและเอกชนส่วนใหญ่แล้ว เกษตรกรที่อยู่นอกเหนือจากทะเบียนที่ได้ลงไว้กับเกษตรกรจังหวัดจะไม่ค่อยได้รับการสนับสนุนและในเรื่องของเครือข่ายในท้องถิ่นไม่มีใครอยากเข้าไปเป็นแกนนำเพราะไม่คุ้มค่าเพราะว่ามันต้องใช้งบประมาณส่วนตัวเท่านั้นส่วนที่จะจัดโครงการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันก็ต้องมีเฉพาะกลุ่มอินทผลัมเท่านั้นซึ่งการประสานงานจากภาครัฐ เป็นไปได้ยาก ถ้าหากทางภาครัฐจะบริหารจัดการในรูปแบบของการรวมกลุ่มสมาคมหรือองค์กรแล้วผมคิดว่าอยากจะให้ยากที่จะได้ประสบความสำเร็จและไม่มีใครอยากเข้ามายุ่งเกี่ยวเพราะว่าการปลูกอินทผลัมเป็นของตนเองปลูกเองขายเองอย่างเกษตรกรบางส่วนที่เขาประสบความสำเร็จเขาก็บอกว่าผมอยู่คนเดียวก็จะได้ไปทำทำไมในรูปแบบต่างๆที่กล่าวมาดังนั้นสิ่งที่ทางภาครัฐจะยกขึ้นมาพัฒนาหรือเข้ามาเพื่อจะสนับสนุนเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมได้ผู้บริหารในระดับจังหวัดจะต้องนำข้อมูลทั้งหมดเสนอเข้าสู่ให้เป็นนโยบายของจังหวัดจึงจะสามารถบริหารจัดการและ จึงจะสามารถมีกระบวนการในการสนับสนุนหรือวิธีการดำเนินงานซึ่งเป็นแนวทางที่ดีให้แก่เกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่นได้ การสนับสนุนจากทางภาครัฐจะเป็นการดีมากถ้าทางรัฐให้การสนับสนุนในระดับนโยบายและผ่านกระบวนการ จากพัฒนาชุมชนลงพื้นที่หรือเกษตรจังหวัดลงพื้นที่เพื่อสำรวจและหาข้อมูลของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมทั้งหมดสำรวจด้านความรู้ความสามารถในการปลูกในการแปรรูปและความสามารถในการหาช่องทางในการตลาด ที่เกษตรกรได้ดำเนินการอยู่ในปัจจุบันและทางภาครัฐสมควรอย่างยิ่งที่จะ ศึกษาหาข้อมูลหรือหา

วิทยากรผู้มีความรู้ความสามารถให้ความรู้แก่เกษตรกรและให้การส่งเสริมสนับสนุนในเรื่องของการทำเกษตรอินทรีย์สนับสนุนในเรื่องของสูตรปุ๋ยหรือสูตรอินทรีย์ต่างๆสร้างเครือข่ายในการพัฒนาสร้างเครือข่ายชุมชนของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมเพื่อให้การบริหารจัดการหรือเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมได้มีแนวทางหรือมีคู่มือในการดำเนินงานที่เป็นทางการและ ทางภาครัฐจะต้องลงพื้นที่เพื่อติดตาม ผลการดำเนินงานและให้คำแนะนำแก่เกษตรกรเป็นระยะ

การส่งเสริมและสนับสนุนในด้านของการ พัฒนาการปลูกอินทผลัมของหน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนที่จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้อง ชาวเกษตรกร ผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น มีความคิดเห็นเป็นไปในแนวทางเดียวกันคือรัฐบาลจะต้องมีนโยบายในการส่งเสริมและสนับสนุนในทุกๆด้านเกี่ยวกับการปลูกอินทผลัมไม่ว่าจะเป็นในด้านของการผลิตด้านการแปรรูปหรือช่องทางการจำหน่ายเพื่อสร้างความมั่นใจและส่งเสริมให้กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมมีความเชื่อมั่นที่จะดำเนินการหรือพัฒนา กระบวนการต่างๆเกี่ยวกับธุรกิจการปลูกอินทผลัมให้มีความมั่นคงมากขึ้นหากทางรัฐบาลมีนโยบายที่เด่นชัดหรือชัดเจนเกษตรกรก็มีความมั่นใจในความมั่นคงที่จะดำเนินการทำกิจการอินทผลัมกันต่อไป สำหรับภาคเอกชน เอกชนเป็นหน่วยงานที่มีความกว้างขวางสามารถที่จะดูแลและสนับสนุนในเรื่องของการตลาดไม่ว่าจะเป็นด้านการส่งออกหรือการนำเข้าพันธุ์อินทผลัมให้เทียบเท่ากับอินทผลัมในภาคพื้นเอเชียหรือว่า ถิ่นที่ ปลูกอินทผลัมได้ผลผลิตที่ดีที่สุดอย่างน้อยก็เพื่อการสนับสนุนส่งเสริมให้เศรษฐกิจในประเทศไทยเกี่ยวกับการส่งออกหรือนำเข้าอินทผลัมมีระบบการหมุนเวียนและมีความมั่นคงสร้างความเชื่อมั่นและมั่นใจให้กับเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมได้

การปลูกอินทผลัมแบบเกษตรวิถีพุทธ เป็นการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกอินทผลัมอย่างยั่งยืน ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม เป็นการส่งเสริมให้สังคมไทยมีความเจริญรุ่งเรืองทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมคุณค่าทางจริยธรรมต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลทั้งทางกายทางวาจาทางจิตใจอีกทั้งเกิดคุณค่าต่อการพัฒนาปัญญาให้รู้จักคิดอย่างมีเหตุผลในการดำเนินชีวิตและยังมีคุณค่าต่อการเกื้อหนุนให้เกิดบุญกุศลามากยิ่งขึ้นนอกจากนี้การดำเนินชีวิตตามหลักสมาธิอย่างมีคุณค่าทางจริยธรรมต่อการเกื้อหนุนและส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้อื่นและมีคุณค่าต่อการพัฒนาสังคมส่วนรวมทั้งด้านการปกครองการเมืองเศรษฐกิจตลอดจนเกื้อหนุนการพัฒนาระบบจริยธรรมทางสังคมด้านอื่นๆให้เข้มแข็งและมั่นคงยิ่งขึ้นซึ่งจะนำไปสู่เป้าหมายที่ก่อให้เกิดความสุขมวลรวมของคนในสังคมมากยิ่งขึ้นพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการกระทำเป็นศาสนาแห่งความเพียรพยายามไม่ใช่ศาสนาแห่งการอ่อนวอนร้องขอสอนแต่ความจริงที่เป็นประโยชน์และเป็นสิ่งที่สอนปฏิบัติกันได้ในปัจจุบันและการสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามุ่งผลในทางปฏิบัติมิใช่เป็นคำสอนที่นอนนิ่งอยู่ในแต่ทฤษฎี พระพุทธศาสนาให้ทุกคนจัดการกับชีวิตที่เป็นอยู่จริงๆในโลกนี้และเริ่มต้นแต่บัดนี้หลักธรรมคำสอนเป็นสิ่งที่ทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในสภาพและระดับชีวิตใดสามารถเข้าใจและนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ตามสมควรแก่สภาพและระดับชีวิตของบุคคลนั้นๆ

สรุปได้ว่าการส่งเสริมและสนับสนุนของหน่วยงานทางภาครัฐและเอกชน กับ เกษตรกร ผู้ปลูกอินทผลัมในจังหวัดขอนแก่น จะมีปัญหาในเรื่องของภาครัฐยังไม่มียุทธศาสตร์ในการส่งเสริมหรือสนับสนุนไม่มีบุคลากรที่ชำนาญด้านนี้ภาครัฐมุ่งไปทำที่การทำนา การทำไร่ การปลูกยูคาลิปตัส นำเข้าผลผลิตหรือการแปรรูปอินทผลัมจากต่างประเทศ ปัญหากลุ่มผู้ปลูกและภาคเอกชนเกิดจากการลองผิดลองถูกการเพาะปลูกเอาเม็ดเงินมาเพาะขยายพันธุ์และขาดการวางแผนการตลาดปัญหาเกี่ยวกับการปลูกเมล็ดได้แก่มีรสชาติขมมีเมล็ดเล็กและขาดความหวานความรู้เทคนิคการปลูกลักษณะของภูมิประเทศเช่นอากาศน้ำและดิน การประสานงาน จากทางภาครัฐและเอกชนแทบจะไม่มีทำให้เกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมประสบปัญหาและบริหารจัดการด้วยตนเองด้วยการลองผิดลองถูกอาศัยความโชคดี ของตนเอง ดังนั้น เกษตรกรการปลูกอินทผลัม ในจังหวัดขอนแก่นจึงเกิดการพึ่งพาตนเองส่วนใหญ่และเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมจะต้องมีความอดทนในการลองผิดลองถูกและบริหารจัดการส่วนของตนเองเพื่อให้กิจการไปรอดส่วนเรื่องของการตลาดเกษตรกร ในจังหวัดขอนแก่นจะใช้วิธีการขายผลสดหน้าสวนเป็นส่วนใหญ่เรื่องของการแปรรูปยังขาดความรู้ความเข้าใจและทักษะในวิธีการแปรรูปดังนั้นเกษตรกรจึง ไม่นิยมแปรรูปอินทผลัม ด้วยปัญหา ที่เกิดขึ้นต่างๆหรือ เพียงเพราะเป็นการเพิ่มต้นทุนการผลิต ทำให้เกษตรกร ผู้ปลูกอินทผลัมดำเนินงานได้อย่างยากลำบาก สามารถสรุปได้ดังนี้

ภาพประกอบที่ การสนับสนุนในการพัฒนาการปลูกอินทผลัม จากหน่วยงาน
ภาครัฐหรือภาคเอกชน

สรุป

การส่งเสริมเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมที่ทางภาครัฐและเอกชนจะต้องมีความรู้ความเข้าใจถึงปัญหาที่แท้จริงของกลุ่มเป้าหมายเพื่อที่จะช่วยให้เกษตรกรชาวปลูกอินทผลัมได้มีความรู้ได้ช่วยเหลือตนเองโดยการเพิ่มความรู้อื่นๆ ประสิทธิภาพและการเพิ่มทักษะในด้านทางอาชีพการปลูกอินทผลัมดังนั้นโดยทั่วไปแล้ววัตถุประสงค์ของการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพื่อกระตุ้นและสนับสนุนให้เกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมมีความรู้ความสามารถในการผลิตทางการปลูกอินทผลัมอินทผลัมเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนและทำเป็นอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งเสริมให้เกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมเข้าใจถึงกระบวนการในการพัฒนาการผลิตที่สมบูรณ์แบบโดยมีการจัดให้มีความร่วมมือและประสานกับหน่วยงานของภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องและเกื้อกูลกันเพื่อที่จะอำนวยความสะดวกต่อการพัฒนาการผลิตและการเพิ่มรายได้ของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัม ช่วยเหลือให้เกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมได้เข้าถึงในสถานะต่างๆเกี่ยวกับตนเองรู้จักปัญหาความต้องการที่แท้จริงของเกษตรกรอื่นจะมีผลให้มีการพัฒนาการผลิตเพื่อให้ได้ผลตามตรงตามความต้องการ สร้างบรรยากาศให้เกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมมีโอกาสในการพัฒนาปัญญาหรือพัฒนาความรู้รอบตัวเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพหรือศักยภาพความสามารถเพื่อรู้จักปฏิบัติตนให้มีคุณค่าเห็นคุณค่าทางเศรษฐกิจและสังคมมีวิธีการทำงานมีศิลปะในการปฏิบัติตนในการครองชีพและสังคม ช่วยให้สมาชิกในครอบครัวของเกษตรกรผู้ปลูกอินทผลัมมีส่วนร่วมในการพัฒนามากขึ้นโดยรู้จักการจัดการการใช้แรงงานและทรัพย์สินให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อความ เป็นอยู่ที่ดีขึ้น และสร้างความภาคภูมิใจความเป็นอยู่และอาชีพความมีอิสระและการพึ่งพาตนเองมีความรักต่อถิ่นฐานบ้านเกิดที่อยู่ในชุมชนประเทศชาติอันจะสร้างความเชื่อมั่นให้กับตนเอง

เอกสารอ้างอิง

- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพมหานคร: นานมี. บุคส พับลิเคชันส์.
- พุทธทาสภิกขุ. (2540). *“ธัมมิกเศรษฐศาสตร์”*. ใน *ธัมมิกเศรษฐศาสตร์: ปรัชญาเศรษฐศาสตร์สังคมของชาวพุทธ*. จัดพิมพ์โดย ปรีชา เปี่ยมพงศ์สาส์. กรุงเทพมหานคร: กลุ่มเศรษฐศาสตร์การเมือง สถาบันวิจัยสังคม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ทับทิม วงศ์ประยูร และคณะ. (2541). *เศรษฐศาสตร์จุลภาค 1*. กรุงเทพมหานคร: อักษรสยามการพิมพ์.
- เสน่ห์ จามริก. (2541). *เศรษฐกิจพอเพียงในกระแสโลกาภิวัตน์*. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ.

- ประเวศ วะสี. (2541). *ยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม*.
กรุงเทพมหานคร: หมอชาวบ้าน.
- อภิชัย พันธเสน. (2544). *พุทธเศรษฐศาสตร์ : วิวัฒนาการ ทฤษฎี และการประยุกต์กับเศรษฐศาสตร์ สาขา*
ต่าง ๆ. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.